

DOI [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-29\(58\)-32-47](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-29(58)-32-47)
УДК 316.362(043.5):001.82

Бевз Галина Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач відділу психології спілкування
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>
galina.bevz@gmail.com

Демиденко Євгенія Сергіївна,

науковий співробітник відділу психології спілкування
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0009-0006-3540-9676>
Greenyedwitch8@gmail.com

АНАЛІЗ ТЕМАТИКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА КЛЮЧОВИМ СЛОВОМ «СІМ'Я»: (класифікаційна спроба)

Анотація. Стаття була ініційована процесами ідентифікації української науки в час розбудови суверенності української держави. У статті представлено результати аналізу та класифікації тематики дисертаційних робіт за ключовим словом «сім'я», що були захищені в Україні в період з 1991–2024 роки. Для класифікаційного аналізу було обрано два методи: згідно першого (метод експертних оцінок) було сформовано 14 категорій, а другого (метод нейронних мереж) – 9 класифікаційних категорій. Спільними для двох методів постало виокремлення трьох тематичних категорій наукових досліджень: ідентичність, допомога сім'ям та медичні аспекти роботи з сім'ями. Встановлено, що застосування нейронних мереж у створенні класифікаційних систем може бути ефективним за умови чіткого визначення критеріїв оцінки та фінальним застосуванням експертної оцінки. Доведено, що тематика захищених дисертаційних робіт переважно викладена у дефіцитарних категоріях з фокусуванням на підтримуючих та коригувальних засобах, а їхні гіпотези формулюються переважно з позиції впливу. Дослідницькі теми спрямовані на вирішення соціальних завдань здебільшого вторинної профілактики, в меншій мірі – третинної, і незначній – первинної. Мало представленими виявилися теми, що стосуються розвитку, відпочинку та рекреації, а також питанням поєднання роботи, виконання сімейних функцій та сімейного дозвілля. Також незначна

увага приділяється вивченню питань сімейного функціонування, що аналізувалися б з позиції еволюційного розвитку та динамічних аспектів системних сімейних змін. Перспективою подальших досліджень може бути продовження роботи над створенням класифікаційних систем з питань вивчення соціального інституту сім'ї а також приділення уваги темам еволюції сім'ї щодо її розвитку, добробуту та почуття щастя.

Ключові слова: сім'я; психологія; міждисциплінарні знання; класифікація; дисертаційні дослідження; експертна оцінка; метод нейронних мереж.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. Сім'я, як соціальний інститут, постає фундаментальною основою суспільства, що окреслює як індивідуальне життя людини, так і створює можливості для його змін та розвитку. Структура та функції сім'ї зазнають постійних змін під впливом соціальних, економічних, культурних а також локальних та світових чинників. Це ставить перед науковцями перманентні завдання щодо їх вивчення та перегляду. Натомість існуючі дослідження, як реалізація наукових інтересів дослідників, охоплюють вибіркові сфери сімейного життя, залишаючи невивченими «неполярні дослідницькі зони» його представлення в суспільстві. Також ініціація виокремлення української науки, що постала із набуттям незалежності нашої країни, формує запит на систематизацію наукових досліджень з питань соціального інституту сім'ї, як предмету знань різних дисциплін у т.ч. і психології. Хоча дослідження, що присвячені психології сім'ї, охоплюють широкий спектр тем, однак відсутність їх систематизації та класифікації ускладнює розуміння загальної картини у цій сфері знань. Тож нагальним постає питання окреслення спектру вітчизняних досліджень у царині соціального інституту сім'ї, зокрема у сфері психології. На нашу думку здійснення систематизації знань щодо тематики дисертаційних досліджень соціального інституту сім'ї може посилити його ствердження, як базового, та визначити ті зони, які потребують більш прицільного вивчення. Результати цього дослідження можуть заповнити цю прогалину за допомогою аналізу, систематизації та класифікації тем дисертаційних робіт з питань сім'ї. Це надасть можливість краще розуміти життя сімей в сучасних умовах та окреслити пріоритетні теми для наукових досліджень.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Спершу слід зауважити, що класифікація є процесом впорядкування об'єктів або явищ за певними критеріями, що дозволяє їх систематизувати та групувати. Предмет класифікації завжди є пов'язаним із процесом дослідження взаємозв'язків між об'єктами з метою встановлення того, чи можна правильно узагальнити великий обсяг даних в невелику кількість класів подібних об'єктів. Якщо ми говоримо про класифікацію певних документів (наразі, дисертаційних досліджень), то вона має на меті згрупувати схожі документи в один клас, створюючи таким чином ієрархічну систему взаємозв'язків (клас/підклас, вид/підвид, тип тощо). Класифікаційні системи допомагають пізнанню багатолікості знань про світ, що і спонукає дослідників вивчати, створювати та переглядати класифікаційні системи з врахуванням нових знань у їхніх численних дослідницьких вимірах [1], [12].

Історія методів класифікації бере свій початок ще з античних часів з першої класифікації живих організмів Аристотеля, який поділив їх на групи за спільними характеристиками [8]. Наразі, сучасні класифікаційні підходи зазнали змін та поповнились знаннями статистики, інформатики та нейронних мереж штучного інтелекту, ставши більш складними та націленими на прикладні рішення [14]. Для нашого дослідження також є важливою опора на традиційно усталений науковий та організаційно-формальний класифікаційний підхід, що надає нам можливість співвіднести певний тип наукового документу з певною сферою наукових знань [2], [13], а також із відповідним рівнем її опанування в існуючій національній освітній системі, наразі Національній рамки кваліфікацій (далі НРК). В контексті сучасних знань, психологія, відноситься до групи соціальних та поведінкових наук, що спрямовані на вивчення закономірностей взаємодії між живими організмами (людьми) в природному світі у їхніх часових, просторових та динамічних вимірах [5]. Водночас, виконані дисертаційні дослідження, як предмет нашого аналізу, стосуються дев'ятого та десятого освітньо-наукового рівня НРК України. Класифікаційні підходи щодо наукових знань переважно стосуються окремих дисциплінарних сфер, вирізняючи кожен із них серед інших. Водночас категорія сім'ї, як соціального інституту, виступає предметом знань різних наукових дисциплін а також відноситься до таких галузей знань: гуманітарні науки (код 3), право (код 8), охорона здоров'я (код 22), соціальна робота (код 23) та соціальні та поведінкові науки (код 5), до яких належить і психологія (код 053) [5]. Аналіз показав, що психологія

сім'ї, як окрема дисципліна, формується досить ситуативно і трактується у закладах вищої освіти дисципліною вільного вибору згідно освітньо-кваліфікаційних програм здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»/«магістр» та забезпечується підготовкою навчальних посібників [7]. Опираючись на вище сказане, можемо засвідчити відсутність класифікаційних спроб щодо дослідницького спектру вивчення соціального інституту сім'ї, як сфери міждисциплінарних знань. Потреба у такій систематизації і послугувала приводом до проведення відповідного дослідження та написання статті.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою даного дослідження є систематизація та класифікація тематики дисертаційних робіт за ключовим словом «сім'я».

Для реалізації мети дослідження були поставлені наступні **завдання**: 1) здійснити збір, аналіз та ідентифікацію тематики дисертаційних досліджень за ключовим словом «сім'я»; 2) визначити релевантні методи та здійснити класифікацію зібраних даних.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

В теоретичному осмисленні предмету аналізу ми опиралися на теорію пізнання та основні принципи психологічної науки (детермінізму, відображення, єдності психіки та її діяльності, розвитку психіки, системно-структурний). Також для нас було важливим врахування історичного контексту розвитку дисципліни психології сім'ї, що зазнає чисельних змін разом із трансформаційними процесами суспільного розвитку. Застосування системного підходу надало можливість врахувати більш широкий контекст дисциплінарного розвитку та, враховуючи множинність представлення предмета дослідження, окреслити координати здійснення класифікації і визначити логіку її проведення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставлених завдань були використані методи пошуку та збору даних по ключовому слову «сім'я», аналізу, ідентифікації основних тем та їх систематизації (для підготовки класифікаційної бази) а також метод експертних оцінок та нейронних мереж (для класифікації). Пошук необхідних для дослідження матеріалів здійснювався за допомогою бази даних науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій України, Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Нами було здійснено аналіз тематики захищених в Україні з 1991 по 2024 роки дисертаційних робіт. На момент дослідження (червень 2024 року) загальна кількість тем дисертацій, що містять в своїй назві чи/та описі ключове слово «сім'я», становило 115 робіт. Проведені нами наукові розвідки показали, що існує велика кількість класифікаційних підходів, які можна застосувати згідно з характером наявних даних та завдань дослідження. Наразі ми виокремили такі, як методи математичної статистики (дискримінаційний аналіз, метод дерева рішень), метод експертних оцінок та метод нейронних мереж. Для проведення класифікації розглянутих досліджень ми зупинилися на двох методах – метод експертних оцінок (далі МЕО) та метод нейронних мереж (МНМ).

Суттю методу експертних оцінок є вирішення певної задачі із залученням експертів для формування аргументованих кількісних оцінок з наступною їх обробкою формальними методами [6], [3]. Це метод, ґрунтуючись на досвіді, знаннях і вміннях фахівців в заданій галузі знань, дозволяє прийняти доцільне та обґрунтоване рішення. Процедури методу експертних оцінок ґрунтуються на використанні досвіду та знань людини для отримання кількісної оцінки якісних суджень, які не можуть бути безпосередньо виміряні. При цьому експерти проводять інтуїтивно-логічний аналіз досліджуваної ситуації з кількісними або порядковими оцінками процесів або явищ, після чого виконується формальна обробка результатів [15]. Метод ЕО найчастіше застосовують з метою підготовки інформації для прийняття рішень уповноваженою особою. Для проведення роботи за методом експертних оцінок створюють робочу групу, членами якої є фахівці певної галузі знань [11]. Саме від добору експертів залежить успішність проведеної експертної оцінки. Вимоги до експертів можуть бути наступними: професійна компетентність; креативність; незалежність суджень та об'єктивність; евристичність; наукова інтуїція, що ґрунтується на попередньому професійному досвіді; зацікавленість в досліджуваній темі та об'єктивних результатах власної роботи [14]. Тож, застосування методу експертних оцінок надало нам можливість об'єднати тематику зібраної бази дисертаційних досліджень у 14 категорій, кожна з яких містить від 1 до 16 досліджень (табл. 1). Об'єднання проводилося з врахуванням предмету дисертаційного дослідження та використаних методів. Якщо робота стосувалася декількох дослідницьких аспектів, то вона, відповідно, могла бути зарахована одночасно до декількох груп.

Таблиця 1

**Класифікація тем дисертаційних досліджень за ключовим словом
«сім'я» (метод експертних оцінок)**

№ з/п	Категорія	К-сть	%
1	Образ сім'ї	10	8,26
2	Сім'я та ідентичність	16	13,22
3	Взаємодія в сім'ї та сімейні стосунки	17	14,04
4	Емоційна складова сімейної взаємодії	7	5,78
5	Сім'я як основа індивідуального розвитку	8	6,61
6	Сімейне функціонування за різних обставин	11	9,09
7	Порушення функціонування сім'ї	12	9,91
8	Сім'я та здоров'я	13	10,74
9	Психопрофілактика та психологічна допомога сім'ї	9	7,43
10	Медико-психологічна допомога сім'ї	5	4,13
11	Сім'я та інші соціальні інститути (освіта)	2	1,65
12	Соціальний інститут заміної сім'ї	6	4,95
13	Підготовка спеціалістів до роботи з сім'ями	4	3,3
14	Психологія сім'ї як наукова сфера	1	0,82
	Усього	121	100

Примітка: деякі теми присутні у двох категоріях одночасно

1. *Образ сім'ї* (10 робіт). В дослідженнях цієї категорії розглядаються різноманітні чинники, що його обумовлюють а також вивчається подальша роль образу сім'ї у формуванні інших психологічних явищ.

2. *Сім'я та ідентичність* (16 робіт). Дослідження стосуються питань становлення ідентичності особистості (гендерної, соціальної, культурної тощо) в умовах сімейного життя.

3. *Взаємодія в сім'ї та сімейні стосунки* (17 робіт). В категорії розміщені дослідження, що аналізують різні аспекти взаємодії в сім'ї, такі як комунікація, конфлікти, емоційні зв'язки та ролі.

4. *Емоційна складова сімейної взаємодії*. У цій категорії були розглянуті дослідження, що зосереджені на емоційних аспектах життя людини, що мають місце у сімейній взаємодії (прояви чуттєвої сфери людини, що пов'язані із різними сімейними ситуаціями порозуміння / непорозуміння, психоемоційне вигорання, емоційна депривація тощо).

5. *Сім'я як основа індивідуального розвитку* (8 робіт). Цю категорію склали роботи, що акцентують увагу на сім'ї як середовищі розвитку індивіда / особистості (дитячий розвиток, соціалізація та інтеріоризація цінностей тощо).

6. *Сімейне функціонування за різних обставин* (11 робіт). В категорії були розміщені дослідження, що акцентують увагу на завданнях різних періодів сімейного життя та опанування обставин (сімейна криза, активізація процесів адаптації, сім'я та психологічна співзалежність подружжя тощо).

7. *Порушення функціонування сім'ї* (12 робіт). Дослідження, що стосувалися даного аспекту, розглядають чинники детермінації та особливостей проявів функціональних порушень (захворювання, розлади, залежності і т.д.).

8. *Сім'я та здоров'я* (13 робіт). Дослідження в цій категорії стосуються вивчення зв'язків між станом здоров'я членів сім'ї (психічне, фізичне, емоційне) та загальним сімейним функціонуванням. В цьому секторі особливо відмічається виокремлення робіт за гендерною та статевою тематикою. Дослідження підкатегорії щодо жіночої статті включають 9 робіт і стосуються психічного та сомативного здоров'я жінки, її психологічного добробуту жінки та можливих порушень (залежність, психічні розлади, репродуктивна сфера, самореалізація і т.д.). Підкатегорія стосовно чоловічої статті включає 4 роботи з аналогічною тематикою щодо зв'язку між станом психічного та соматичного здоров'я чоловіків та почуттям психологічного добробуту, наразі в контексті репродуктивної та батьківської сфери.

9. *Психопрофілактика та психологічна допомога сім'ї* (9 робіт). Дослідження в цій категорії стосуються психологічних методів коригування та підтримки сімейних стосунків засобом консультування, терапії тощо.

10. *Медико-психологічна допомога сім'ї* (5 робіт). Дослідження в цій категорії стосуються застосування сімейного підходу у медичній практиці (обґрунтоване медичне втручання, терапевтичні програми тощо).

11. *Сім'я та інші соціальні інститути (освіта)*. До цієї категорії були віднесені 2 дисертаційні роботи, що розглядають аналізують сім'ї у взаємодії з соціальними інституціями, зокрема школою.

12. *Соціальний інститут заміної сім'ї* (6 робіт). Ця категорія представлена дослідженнями, які стосуються різних психологічних аспектів створення та функціонування сімей системи державного догляду, наразі прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, опіки / піклування а також засиновлення/задочеріння (взяти за сина/доньку). Тут вартує зауважити, що останній термін, внаслідок русифікації в Україні, був замінений на калькований – усиновлення/удочеріння [4, с. 24].

13. *Підготовка спеціалістів до роботи з сім'ями* (4 роботи). Дослідження в цій категорії розглядають питання підготовки та

підвищення кваліфікації фахівців (психологів, лікарів, поліцейських), які працюють з сім'ями.

14. *Психологія сім'ї як наукова сфера* представлена однією дисертаційною роботою, яка присвячена становленню психології сім'ї як галузі наукових знань, а також аналізу її основних напрямків і підходів.

Наступна класифікаційна спроба було зроблена з використанням методу нейронних мереж (МНМ), який в останнє десятиліття став популярним інструментом класифікації [9]. Метод використовуються для розпізнавання образів, обробки тексту, де традиційні методи класифікації або неефективні або надмірно обтяжливі. Нейронні мережі засновані на структурі та принципах роботи людського мозку: вони є самоадаптивними і можуть підлаштовуватися до заданих даних, є універсальними функціональними апроксиматорами та нелінійними моделями, що надає їм гнучкості у моделюванні складних взаємозв'язків реального світу, вони здатні оцінювати апостеріорні ймовірності, що забезпечує основу для встановлення правил класифікації та проведення статистичного аналізу. Ефективність МНМ була перевірена емпірично: вони були успішно застосовані до різноманітних реальних завдань класифікації у промисловості, бізнесі та науці [10]. Дослідження в галузі нейронної класифікації довели, що МНМ є багатообіцяючою альтернативою різним традиційним методам класифікації [9].

Таблиця 2

Класифікації тем дисертаційних досліджень за ключовим словом «сім'я» (метод нейронних мереж)

№ з/п	Категорія	К-сть	%
1	Соціальна ідентичність та сімейні ролі	11	8,94
2	Функціонування та психологічна адаптація у сім'ї	13	10,56
3	Психологічні аспекти динаміки сімейної взаємодії та виховання	13	10,56
4	Психологічні проблеми у сім'ї та їх корегування	26	21,13
5	Психологічна допомога сім'ям	13	10,56
6	Психологічні аспекти розвитку дітей у сім'ї	19	15,44
7	Соціальні аспекти сімейного функціонування	12	9,75
8	Ненормотипові чинники сімейного функціонування	8	6,50
9	Медична психологія	18	14,63
	Усього	123	100

Примітка: деякі теми присутні у двох категоріях одночасно

Тож для здійснення класифікації тем дисертаційних досліджень був використаний метод нейронних мереж. У результаті проведеної обробки даних «Чатом GPT» (нейронна мережа) було створено 9 категорій (в кожній від 11 до 26 робіт), деякі з яких вже були запропоновані у попередній класифікації, а деякі отримали нові презентації (див. табл. 2). Також можемо відмітити, що даний метод класифікації зменшив кількість категорій, однак збільшив кількість тем, які ввійшли в декілька категорій. Також у порівнянні із експертною групою даний метод не показав себе здатним до генерування нових назв категорій, що зумовило доопрацювання деяких запропонованих МНМ назв створених груп.

1. *Соціальна ідентичність та сімейні ролі* (11 робіт) Тематика включених робіт спрямована на вивчення сімейних взаємини та особливостей функціонування сім'ї, що впливають на усвідомлення та виконання соціальних ролей членами сім'ї та слугують основою формування соціальної ідентичності особистості.

2. *Функціонування та психологічна адаптація у сім'ї* (13 робіт). Категорію склали дослідження, де вивчаються різні аспекти сімейної динаміки, кризових переживань та опанування стресовими ситуаціями а також розкриваються особливості їхнього впливу на психологічний добробут членів сім'ї та стратегії підтримки й покращення сімейних стосунків.

3. *Психологічні аспекти динаміки сімейної взаємодії та виховання* (13 робіт). Включені роботи розглядають такі теми, як стилі виховання, вплив батьківських моделей поведінки на розвиток дитини, роль емоційної підтримки та комунікації між членами сім'ї.

4. *Психологічні проблеми у сім'ї та їх коригування* (26 робіт). В цій категорії були розміщені дослідження, що аналізують психологічні проблеми, які можуть виникати у сім'ї, та методи їх корекції. Наразі запропонований МНМ термін «корекція», що має місце у назвах дисертаційних робіт, ми замінили на термін «корегування», як такий, що вказує на роль особистості у детермінованості будь-яких змін внаслідок застосування певних впливів. Включені роботи розглядають такі теми, як сімейні конфлікти, психічні розлади, залежності, емоційні та поведінкові проблеми у дітей і дорослих. Також розглядаються різні корегувальні підходи та методи психологічної допомоги, включаючи індивідуальну та сімейну терапію, консультування тощо.

5. *Психологічна допомога сім'ям* (13 робіт). В категорії були розміщені дослідження, що розглядають різні аспекти надання психологічної допомоги сім'ям. Включені роботи аналізують методи та підходи, що використовуються для підтримки сімей у складних життєвих ситуаціях,

вирішення сімейних конфліктів, подолання стресу та покращення сімейного добробуту. Особлива увага приділяється сімейному консультуванню, терапії, психологічній просвіті а також профілактичним програмам з питань підтримки батьків і дітей.

6. *Психологічні аспекти розвитку дітей у сім'ї (19 робіт)*. Цю категорію склали дослідження, що аналізують психологічні аспекти розвитку дітей у сімейному середовищі, а саме: вплив батьківського виховання та стилів комунікації, емоційної підтримки та сімейних взаємин тощо. Особлива увага приділяється питанням соціалізації, формуванню самооцінки, розвитку когнітивних навичок у дітей та емоційній стабільності.

7. *Соціальні аспекти сімейного функціонування (12 робіт)*. В даній категорії були розміщені дослідження, що розглядають вплив соціальних та психологічних чинників на сімейні стосунки.

8. *Ненормативні чинники сімейного функціонування (8 робіт)*. В цій категорії були розміщені дослідження, що аналізують психологічні аспекти створення і функціонування сім'ї в умовах, які відрізняються від ustalених норм, а саме: малозабезпеченість сім'ї, повторний шлюб, особливий статус одного з членів сім'ї (ВІЛ/СНІД, залежності, тощо). Увага також приділяється питанням адаптації, резильєнтності, як категорій життєстійкості.

9. *Медична психологія (18 робіт)*. В цій категорії були розміщені дослідження, що розглядають питання психологічної підтримки пацієнтів та їхніх родин під час хвороби, зв'язки між хронічними захворюваннями та психічним станом членів сім'ї, а також методи психотерапії та консультування, що застосовуються у медичній психології.

За результатами отриманої за допомогою МНМ класифікації ми можемо зробити висновок, що дана технологія є добре розвинутою, однак її сфера компетентності не може перевищити закладені параметри. Тож пошук та створення нового знання, що ініціює процес класифікації, постає для МНМ надзадачею. Саме тому остаточне рішення залишається за експертною оцінкою дослідника, що і було застосовано у нашому випадку. Також деякі назви виділених нейромережею категорій лише дотично відповідали змісту розміщеним в ній робіт. Тож категорія «Соціальна психологія та соціальна робота» (згідно МНМ) була перейменована нами на «Соціальні аспекти сімейного функціонування» (у списку категорія № 7), оскільки розміщені там теми досліджень стосуються аналізу взаємозв'язку соціального та індивідуального рівня сімейного життя, а не загалом питань соціальної роботи. Аналогічна ситуація відбулася з категорією «Ненормативні чинники сімейного функціонування» (у

списку категорія № 8), що спочатку була названа: «Сімейне функціонування в надзвичайних ситуаціях». Було вирішено, що назва є некоректною, бо в дослідженнях не згадувались стихійні лиха, війна та ін.

Загалом застосування названих класифікаційних методів вказало на специфіку їх підготовки, використання та дописів. Обидві класифікаційні системи виділили подібні три категорії, перша стосується питанням зв'язку ідентичності та сімейного життя, друга – допомозі сім'ї, а третя – виділила медичні аспекти у сімейному функціонуванні. Склад інших категорій, що створені кожним класифікаційним методом, виявився таким, що має спільні площини перетину і тому їхні назви відображають як подібні, так і відмінні аспекти певного поля предмету дослідження (див. табл. 1; 2).

Проведений аналіз тематики дисертаційних досліджень зауважив, що дослідницька тематику переважно викладена у дефіцитарних категоріях з фокусуванням на підтримуючих та корегувальних засобах (терапія, підтримка, супровід). Встановлено, що тематика дисертаційних робіт стосуються вирішення соціальних завдань переважно у сфері вторинної профілактики, в меншій мірі – третинної, і незначній – первинної. Мало представленими виявилися теми, що стосуються розвитку, відпочинку та рекреації сімей, а також актуальних питань сімейного розвитку, наразі, щодо поєднання роботи, виконання сімейних функцій та сімейного дозвілля. Водночас, якісний аналіз текстів вказав на переважання дослідницьких гіпотез з позиції впливу. Мало вивченими постали питання, що аналізуються з позиції еволюційного розвитку та динамічних аспектів системних сімейних змін.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Проведений класифікаційний аналіз тем дисертаційних робіт за ключовим словом «сім'я» засвідчив їх суттєвий внесок у вивчення соціального інституту сім'ї з різних дисциплінарних знань, а саме: психології, медицини, права та соціальної роботи а також наук про освіту. Розглянуті в них різноманітні аспекти стосуються як правових відносин, так і взаємин між членами сім'ї, їхнього здоров'я, становлення світогляду в умовах сімейного зростання а також сімейної соціальної політики та питань фахової підготовки з питань роботи з сім'ями. Загалом було зібрано 115 дисертаційних робіт, що були захищені в період від 1991 року до 2024 року.

У роботі представлено результати застосування двох класифікаційних методів: метод експертних оцінок об'єднав масив даних у 14 категорій, а

метод нейромереж створив 9 класифікаційних груп. Хоча запропоновані угруповання не є ідентичними, однак три категорії вказали на подібні аспекти тематики досліджень, що стосуються ідентичності, підтримки та медичного аспекту у функціонуванні сім'ї. Проведений аналіз та групування можна вважати першою спробою систематизації наукових знань у сфері соціального інституту сім'ї. Поєднання методу нейронних мереж та експертних оцінок можна розцінювати валідним інструментарієм, ефективність якого забезпечується чіткістю визначення критеріїв оцінки у поєднанні з фінальною експертною оцінкою.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Перспективою подальших наукових розробок може бути їх посилення щодо розвитку, добробуту та щастя сімейного життя а також створення в цій сфері знань моніторингових міждисциплінарних досліджень задля вивчення та перегляду стану функціонування соціального інституту сім'ї в змінних умовах суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] В. Ф. Черкасов, «Етапи розвитку науки і класифікація наукових знань», *Педагогічні науки*, т. 1, № 78, с. 56–60, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1942>
Дата звернення: Лип. 20, 2024.
- [2] Верховна Рада України. (2014, Лип. 01). *Закон № 1556-VII «Про вищу освіту»* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- [3] Г. М. Гнатієнко, та В. Є. Снитюк, *Експертні технології прийняття рішень*. Київ, Україна : Маклаут, 2008.
- [4] З. В. Ромовська, *Українське сімейне право*. Київ, Україна : Правова єдність, 2009.
- [5] Міністерство освіти і науки України. (2022, Лип. 20). *Наказ № 646 «Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/2LSovk>
- [6] Н. П. Базалійська, «Метод експертних оцінок в дослідженні особистісних, професійних, ділових та результативних показників трудової поведінки», *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту: зб. наук. праць. Серія Економіка і менеджмент*, вип. 23, ч. 1, 2017.
- [7] О. А. Столярчук, *Психологія сучасної сім'ї*. Кременчук, Україна : ПП Щербатих О. В., 2015.

- [8] О. В. Михайличенко, «Історичний розвиток та класифікація наук», *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, № 43, с. 5–9, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpkov_2011_43_4 Дата звернення: Лип. 20, 2024.
- [9] В. Kumaraswamy, «Neural networks for data classification», in *Artificial Intelligence in Data Mining*; B. Dinu and R. B. Rajakumar, Eds. Academic Press, 2021, pp. 109–131. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820601-0.00011-2>.
- [10] G. P. Zhang, «Neural networks for classification: a Survey», *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics – Part C: Applications and Reviews*, vol. 30, no. 4, pp. 451–462, 2000. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/3421357_Neural_Networks_for_Classification_A_Survey Application date: July 20, 2024.
- [11] M. Grochtmann, J. Wegener, and K. Grimm, «Test Case Design Using Classification Trees and the Classification-Tree Editor CTE», *Quality Week, Daimler-Benz AG Research and Technology*, 1995. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/243783299_Test_Case_Design_Using_Classification_Trees_and_the_Classification-Tree_Editor_CTE Application date: July 20, 2024.
- [12] M. Rivest, E. Vignola-Gagné, and É. Archambault, «Article-level classification of scientific publications: A comparison of deep learning, direct citation and bibliographic coupling», *PLoS ONE*, vol. 16, no. 5, e0251493, 2021. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251493>
- [13] S. Zhang, X. Li, M. Zong, and X. Zhu, «Efficient kNN Classification With Different Numbers of Nearest Neighbors», *IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems*, vol. PP, no. 99, pp. 1–12, Apr. 2017. [Online]. Available: <https://ieeexplore.ieee.org/document/7898482> Application date: July 20, 2024.
- [14] T. I. Cannings, «New approaches to modern statistical classification problems», *Apollo – University of Cambridge Repository*, 2015. <https://doi.org/10.17863/CAM.16240>
- [15] Y. Boiko, «Methods of forming an expert assessment of the criteria of an information system for managing projects and programs», *Technology Transfer: fundamental principles and innovative technical solutions*, pp. 9–11, 2018. [Online]. Available: <http://journal.eu-jr.eu/ttfpits/article/view/766/757>; <https://doi.org/10.21303/2585-6847.2018.00766> Application date: July 20, 2024.

ANALYSIS OF THE TOPICS OF DISSERTATION RESEARCH WITH THE KEYWORD "FAMILY": (a classification attempt)

Halyna Bevz,

Phd, Doctor of Psychology, Professor,
Head of Department of Psychology of
Institute for Social and Political Psychology
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>
galina.bevz@gmail.com

Yevheniia Demydenko,

science worker of Department of Psychology of
Institute for Social and Political Psychology
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0009-0006-3540-9676>
Greeneyedwitch8@gmail.com

Abstract. This article was initiated by the processes of identifying Ukrainian science during the development of Ukraine's sovereignty. The article presents the results of the analysis and classification of dissertation topics related to the keyword "family", defended in Ukraine from 1991 to 2024. Two methods were chosen for the classification analysis: the first method (expert assessment) resulted in 14 categories, and the second method (neural network analysis) in 9 classification categories. Common to both methods was the identification of three thematic categories of scientific research: identity, family assistance, and medical aspects of working with families. It has been established that the use of neural networks in the creation of classification systems can be effective provided that the evaluation criteria and subsequent expert evaluation are clearly defined. It is shown that the topics of defended dissertations are mainly represented in the categories of deficit with an emphasis on support and correction, and their hypotheses are mainly formulated in terms of impact. The research topics are mainly aimed at solving social problems, mostly in the area of secondary prevention, to a lesser extent – tertiary prevention and minimally – primary prevention. The topics related to development, rest and recreation, as well as issues of combining work, family functions and family leisure are underrepresented. Additionally, little attention was given to studying family functioning from the perspective of evolutionary development and dynamic aspects of systemic family changes. Prospects for further research include continuing

the development of classification systems for studying the social institution of the family, as well as focusing on the evolution of the family in terms of its development, well-being, and sense of happiness.

Keywords: family; psychology; interdisciplinary knowledge; classification; dissertation research; expert assessment; neural network method.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] V. F. Cherkasov, «Etapy rozvytku nauky i klasyfikatsiia naukovykh znan», Pedagogichni nauky, t. 1, № 78, s. 56–60, 2017. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1942> Data zvernennia: Lyp. 20, 2024. (in Ukraine).
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Lyp. 01). Zakon № 1556-VII «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (in Ukraine).
- [3] H. M. Hnatienko, ta V. Ye. Snytiuk, Ekspertni tekhnolohii pryiniattia rishen. Kyiv, Ukraina : Maklout, 2008. (in Ukraine).
- [4] Z. V. Romovska, Ukrainske simeine pravo. Kyiv, Ukraina : Pravova yednist, 2009. (in Ukraine).
- [5] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Lyp. 20). Nakaz № 646 «Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 053 Psykholohiia dlia tretogo (osvitno-naukovoho) rivnia vyshchoi osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/2LSovk> (in Ukraine).
- [6] N. P. Bazaliiska, «Metod ekspertnykh otsinok v doslidzhenni osobystisnykh, profesiinykh, dilovykh ta rezultatyvnykh pokaznykiv trudovoi povedinky», Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho un-tu: zb. nauk. prats. Seriia Ekonomika i menedzhment, vyp. 23, ch. 1, 2017. (in Ukraine).
- [7] O. A. Stoliarchuk, Psykholohiia suchasnoi simi. Kremenchuk, Ukraina : PP Shcherbatykh O. V., 2015. (in Ukraine).
- [8] O. V. Mykhailychenko, «Istorychni rozvytok ta klasyfikatsiia nauk», Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia, № 43, s. 5–9, 2011. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpkov_2011_43_4 Data zvernennia: Lyp. 20, 2024. (in Ukraine).
- [9] B. Kumaraswamy, «Neural networks for data classification», in Artificial Intelligence in Data Mining; B. Dinu and R. B. Rajakumar, Eds. Academic Press, 2021, pp. 109–131. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820601-0.00011-2> (in English).

- [10] G. P. Zhang, «Neural networks for classification: a Survey», IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics – Part C : Applications and Reviews, vol. 30, no. 4, pp. 451–462, 2000. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/3421357_Neural_Networks_for_Classification_A_Survey Application date: July 20, 2024. (in English).
- [11] M. Grochtmann, J. Wegener, and K. Grimm, «Test Case Design Using Classification Trees and the Classification-Tree Editor CTE», Quality Week, Daimler-Benz AG Research and Technology, 1995. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/243783299_Test_Case_Design_Using_Classification_Trees_and_the_Classification-Tree_Editor_CTE Application date: July 20, 2024. (in English).
- [12] M. Rivest, E. Vignola-Gagné, and É. Archambault, «Article-level classification of scientific publications: A comparison of deep learning, direct citation and bibliographic coupling», PLoS ONE, vol. 16, no. 5, e0251493, 2021. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251493> (in English).
- [13] S. Zhang, X. Li, M. Zong, and X. Zhu, «Efficient kNN Classification With Different Numbers of Nearest Neighbors», IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems, vol. PP, no. 99, pp. 1–12, Apr. 2017. [Online]. Available: <https://ieeexplore.ieee.org/document/7898482> Application date: July 20, 2024. (in English).
- [14] T. I. Cannings, «New approaches to modern statistical classification problems», Apollo – University of Cambridge Repository, 2015. <https://doi.org/10.17863/CAM.16240> (in English).
- [15] Y. Boiko, «Methods of forming an expert assessment of the criteria of an information system for managing projects and programs», Technology Transfer: fundamental principles and innovative technical solutions, pp. 9–11, 2018. [Online]. Available: <http://journal.eu-jr.eu/ttfpits/article/view/766/757>; <https://doi.org/10.21303/2585-6847.2018.00766> (in English).

*Стаття надійшла до редакції
19 серпня 2024 року*

